

Krönika

En extrakrönikör får uttrycka vad som inte sägs rent ut: Att näringslivet är lika charmrande som dess motpart.

Mera mygel med Mats

När Mats Hulth blir VD för Sveriges Hotell- och Restaurangföretagare sänder det en tänkvärd signal till allmänheten: Ni som trodde att vi inom näringslivet när vi går på privata krogbesök halar fram företagskortet hade helt rätt. Hulth är vår man! Även om ingen annan tycker att ett sådant beteende är okej, så tycker vi det.

Men utnämningen säger också något om denna näringslivsorganisations uppfattning om politik. Vad är poängen med att utse Mats Hulth till ny VD? Tja, knappast att han efter alla år av supande på Stockholm stads bekostnad skulle vara en piggs och förnyande kraft. Vad det handlar om är förstås att styrelsen tror att han har goda kontakter med det socialdemokratiska parti-

Det är mellan

"skål och vägg",
bröder emellan, som
besluten ska fattas.
Inte som ett resultat
av en öppen debatt.

etablissemangen. Med hjälp av dessa kontakter ska Sveriges hotell- och restaurangföretagare lyckas mygla till sig förmåner.

Sannolikt felbedömer styrelsen Mats Hulths relationer med den socialdemokratiska partiledningen. Hulth var ensam

och utstött redan innan hans skattefinansierade krogbesök uppmärksammades. Men valet av ny VD avslöjar ändå hur styrelsen tycker att den ska jobba för politiska förändringar. Letar man mellan "skål och vägg", bröder emellan, som besluten ska fattas. Inte som ett resultat av en öppen debatt.

Nyligen kom en gammal bekant till mig hem från USA, där han har bott i tio år. Jag frågade honom vad han ser för skillnad mellan det amerikanska och det svenska samhället. Han svarade: I Sverige fuskar alla.

Givetvis syftade han på de problem han hade haft att få en bostad i Stockholm, att alla anlitar svart arbetskraft och allt det regelmässiga småmyglet. Men han berättade också om en episod han råkat ut för på sin arbetsplats – ett av landets stora universitet.

Det var dags för lönediskussion. Att lönerna på svenska universitet inte ligger i närheten av lönerna på amerikanska universitet var han väl medveten om. Men det finns ju ändå en nedre gräns, tyckte han.

Det höll den som löneförhandlade för institutionens räkning med om. Men någon högre lön kunde han ändå inte erbjuda. I stället föreslog han min vän att ta ut lite extra i traktamente varje månad. Utan att resa extra, givetvis. En sådan lösning skulle båda tjäna på, förklarade institutionens företrädare.

En bekant i Skåne berättade nyligen om vad han råkat ut för när han skulle anlita en ny barnflicka. En kvinna i 20-års-åldern hade ringt och svarat på annonsen. Jodå, hon hade jobbat som barnflicka tidigare – svart. Men hon hade inga skriftliga referenser. Den som hon jobbat för hade nämligen en samhällsposition som gjorde att han inte vågade lämna ifrån sig några skriftliga bevis på det arbete som hon utfört.

Däremot fick min vän gärna ringa hennes tidigare arbetsgivare. Mycket riktigt – det telefonnummer han fick gick till en av landets mest kända samhällsdebattörer.

Han anlitar svart barnflicka för att på kvällarna hinna skriva debattartiklar där han försvarar den rådande högskattepolitiken. Bland annat dessa händelser har fått mig att inse att det stora problemet i Sverige är inte systemen i sig, ty dåliga system går alltid att ändra på. Det stora problemet är etablissemangets ständiga hyckleri.

Vilket skulle bevisas eftersom jag skriver denna artikel under pseudonym.

30 oktober 1998

INGE T MODIG

Det slutna rummet. High school-eleven Todd har identifierat en gammelnazist i grannskapet och kommer snart att bli varse att ondska smittar av sig. T v Brad Renfro, t h den gudabenådade Ian McKellen.

Rickard III som nazist

Med briljant spel utvinner Ian McKellen ytterligare korn ur ett uttröskat ämne. *Somnardåd* är ett måste, menar Erik Hedling.

Bryan Singers *De misstänkta* från 1995 (originaltiteln, *Usual Suspects*, användes ibland också i Sverige) var det årets kanske allra bästa amerikanska film. Singer använde en ypperlig samling skådespelare – Kevin Spacey, Gabriel Byrne, Chazz Palminteri – för en modernistiskt influerad thriller, med intrikat subjektiva tillbakablickar å la Kurosawa – i den klassiska *Rashomon* – *Demonernas Port* från 1951. Filmen var så stilistiskt och berättelsemässigt komplex – till skillnad från en stor del av det gängse hollywoodbudet – att Singer blev något av kultregissör. Och då var han endast 28 år gammal.

Månadens film

Somnardåd

Regi: Bryan Singer
Manus: Brandon Boyce
efter en novell av Stephen King
Foto: Tom Sigel
Klippning och musik: John Ottman
Med Ian McKellen, Brad Renfro,
Bruce Davison, Elias Koteas m fl

Med *Somnardåd*, en filmatisering av Stephen Kings novell *Apt Pupil*, har Singer gjort ett försök att följa upp succén med *De misstänkta* med ännu en annorlunda berättelse. Fast iscensättningen präglas näppligen av samma filmhistoriska arv som den förra filmen – den av *film noir* och gangsterfilmen utsökt stiliserade *tough guy*-mentaliteten. Istället rör det sig om en teatral influerad uppgörelse mellan två män. Tyngdpunkten ligger på dialog, ett någorlunda avgränsat rum och sceniskt skådespeleri.

Som i Kings novell handlar det om den unge *high school*-eleven Todd, spelad av Brad Renfro, som efter en historielektion för djupar sig i Förtintelsens färor. Från gamla fotografier på det lokala biblioteket lyckas han identifiera en gammal man i grannskapet – det hela utspelas i lilla Irvine norr om Los Angeles – som Kurt Dussander, en

efterlyst före detta SS-officer med tjänstgöringsmeriter från Bergen-Belsen och Auschwitz. Under krigets slutskede var han kommandant för 90 000 människors död. Todd tvingar sig in till Dussander, och får genom hot om avslöjande denne att berätta allt han vet om koncentrationslägrens grymheter.

Dussander spelas med karaktéristisk brio av ingen annan än den brittiska scenkonstens idag mest berömda aktör, sir Ian McKellen. På 70-talet var McKellen en av Royal Shakespeare Companys stjärnor, med prestationer som för lång tid torde ha förändrat förståelsen av rollerna, som i Trevor Nunn's legendariska uppsättningar av *Macbeth* (i titelrollen) och *Othello* (som Jago).

Subtil tysk brytning

På film har McKellen nyligen gestaltat Rickard III – i Richard Loncraines suggestiva adaptation av Shakespeares drama från 1995 – och det är den rollen, där kung Rickard behålls just med nazistbödelns insigier, som denne gudabenådade aktör låter genomsyra också den diaboliske Dussander i *Somnardåd*. McKellens plastiska mimspel, hans perfekta hantering av en subtil tysk brytning och hans kroppsliga apparation, inte långt ifrån krymplingen Rickard, är naturligtvis filmens stora behållning. Inte minst i en grotesk scen – ja, närmast barock – där Todd tvingar Dussander att paradera i en gammal SS-uniform. Långsamt, men säkert, tränger Dussander emellertid in i pojken inre, som gradvis krossas till smulor av denne Mefistofeles.

Det amerikanska traumat

Man känner igen Stephen Kings favoritterna: Ondskan som ofrånkomligen smittar av sig, en lite lättköpt variant av den sociala och psykologiska komplexitet som oftast omger skenedet.

Vid sidan av McKellens teatrala uppvisning har filmen inte mycket att tillföra ett redan hårt exploaterat ämne. Rent tematiskt alluderar den på det amerikanska traumat, att så många skuldbelastade europeer efter 1945 sökte sig till just USA, där de under det kalla kriget

betraktades som trogna antikommunist.

I den sublimes thrillern *Music Box* från 1989, berättade Costa Gavras om en ungersk invandrare som plötsligt anklagades för att under krigets sista dagar ha varit gendarm i de illa berömda, fascistiska pilkorsarmilisen i Budapest, som (trots Raoul Wallenbergs försök att hindra den) begick massmord på judar. Mannen försvaras i filmen av sin dotter, förstagerationsamerikan, spelad av Jessica Lange, som genom faderns ansträngningar kunnat utbilda sig till advokat. Gradvis blir hon medveten om faderns så väl som samhällets skuld.

Långsamt, men
säkert, tränger
Dussander in i pojken
inre, som gradvis
krossas till smulor av
denne Mefistofeles.

Costa Gavras film väckte emellertid frågor om skuld på ett känsligt vis som Singers film helt enkelt inte når upp till – någon tematisk signifikans, eller djupare symbolisk innebörd, lyser med sin frånvaro. Och en av slutsatserna, där en tidigare koncentrationslägerfånge i Patin upptäcker vem det är som ligger i sjukhussängen bredvid, får aldrig den resonans som den scen som den omisskänneligen kalkekrats på: Slutet i John Schlesingers *Marathon Man* från 1975, där en kvinna på en gata i New York, i modern tid, plötsligt upptäcker sin gamle bödel. *Weisser Engel*, sluddrar hon, medan hon närmast berusad av upphetsning och sorg stappar ut på gatan.

I Schlesingers scen – med en skådespelare i bödelrollen av samma kaliber som McKellen, nämligen Laurence Olivier – får man en insikt om relationen mellan bödel och offer som Bryan Singer inte alls lyckas efterlikna. Det är bara att hoppas att Singer lyckas bättre nästa gång, i den påkostade filmatiseringen av Marvelserien *X-men*.

Men Ian McKellens insats gör *Somnardåd* till ett måste.

ERIK HEDLING